
ACTIVITY OF GYMNASTIC ASSOCIATIONS „SOKÓŁ” AT NORTH-EAST BORDERLANDS OF THE SECOND REPUBLIC OF POLAND HISTORICAL OUTLINE

Eligiusz MAŁOLEPSZY, Teresa DROZDEK- MAŁOLEPSZA

*Institute of Physical Education and Tourism,
Jan Długosz University in Częstochowa, Częstochowa, Poland*

Key words:

- North-East borderlands of the Second Republic of Poland,
- Gymnastic Association “Sokół”,
- physical education,
- sport,
- tourism.

Abstract:

The aim of the present paper is to introduce the activity of “Sokół” nests at the territory of the North-East borderlands of the Second Republic of Poland. In the interwar period, the number and organizational development of Gymnastic Associations “Sokół” at the territory of the North-East borderlands of the Second Republic of Poland took place. At that area three associations of Mazowieckie District conducted their activity: Białystok District, Vilnius District and Wolyn District; in the end of the twenties of the twentieth century (1929)- Wolyn district was incorporated into Malopolskie district.

At the territory of the North-East borderlands of the Second Republic of Poland the nests of “Sokół” conducted their vigorous activity within physical education, sport, recreation, and tourism. In the majority of nests the systematic physical activities within gymnastics, lights athletics, military training, tourism and recreation took place.

The activity of “Sokół” was also connected with cultural, educational, patriotic, and pedagogic field. The active attitude was revealed in the organization of “Sokół” reunions, “Sokół” banners consecration, national anniversaries celebrations, “Sokół” Christmas wafer sharing, the establishment of reading rooms and libraries.

INTRODUCTION

Along with the regain of the national independence by the Second Republic of Poland, the rebirth of “Sokół” movement at the territory of the North-East borderlands of the Second Republic of Poland took place. The year 1919 made a vital turning point. It was when the union of “Sokół” organizations of the three annexations and the establishment of the Union of Gymnastic Associations (ZTG) “Sokół” in Poland took place. As far as the administrative division in “Sokół” at the territory of Poland is concerned, there were 6 “Sokół” districts: Kraków, Małopolskie, Mazowieckie, Pomorskie, Śląskie and Wielkopolskie.

The aim of this work is the presentation of the activity of “Sokół” nests at the territory of the North-East borderlands of the Second Republic of Poland. Within the territorial scope, the activity of nests that were included into “Sokół” districts is discussed: Białystok, Vilnius,

Wołyn, and the ones belonging to Mazowieckie District¹. As far as the state of research is concerned, the works of, among others, T. Drozdek- Małolepsza², Z. Pawluczuk³ and H. Laskiewicz⁴, are listed. It is worth considering the fact that these publications greatly contribute to the subject. "Sokół" magazine is also listed in the sources i.e. Gymnastic Guide "Sokół" from the years 1924-1939.

RESEARCH METHODOLOGY

While preparing the present paper, the methods of historical sources analysis, synthesis, induction and deduction were applied. The following research questions were asked:

1. Did the increase in the number and organizational activity of "Sokół" nests at the territory of the North-East borderlands of the Second Republic of Poland take place in the interwar period?
2. What was the activity of "Sokół" at the territory of the North-East borderlands of the Second Republic of Poland in the field of physical education, sport, recreation and tourism?
3. What was the role of "Sokół" nests in the cultural, educational, patriotic and pedagogical work at the territory of the North-East borderlands?

RESULTS AND DISCUSSION

The nest "Sokół" in Białystok was established on 9 October 1919⁵. Włodzimierz Tarło-Maziński, the school inspector, contributed greatly to the establishment of the nest. At the end of 1921 Białystok district was set up. The district had 3 nests at that time: Białystok, Grodno and Starosielce. Wołyn district was established in 1922. The nest of "Sokół" in Vilnius was reactivated in 1921⁶. Vilnius district was organized at the turn of 1923 and 1924. The General Meeting of the nest members in Łuniniec took place on 28 February 1924⁷. During the meeting the management board members were chosen: G. Dobieliński- president, A. Grzelski- vice-president, Borowski, Głowacki, Kasperski, Maresch, Pietrusiński, Sococki-board members, Zajączkowski- head, and Pietrusiński- vice-head.

---

¹ The activity of „Sokół” nests of Wołyn district was performed up to 1929. In that year Wołyn district was excluded from Mazowieckie District and included to Małopolskie District

² T. Drozdek-Małolepsza, *Przyczynek do dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Dzielnicy Mazowieckiej (1906-1939)*) [A contribution to the history of Gymnastic Association "Sokół" of Mazowieckie District], [in:] W. Cynarski, K. Obodyński, M. Mirkiewicz (ed.), *Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce. [From the history of the Gymnastic Association "Sokół" in Poland] W 135 rocznicę powstania [On the 135th anniversary]*, Rzeszów (no date of issue.), p.138-147; T. Drozdek-Małolepsza, *Powstanie Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce [The establishment of the Union of Gymnastic Associations „Sokół” in Poland]*, [in:] E. Małolepszy, Z. Pawluczuk (ed.), *Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867-1997 [Historical outline of Polish "Sokół" between the years 1867-1997]*, Częstochowa 2001, p.63-69.

³ Z. Pawluczuk, *Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Północno-Wschodnim Podlasiu w latach 1906-1939, [Gymnastic Association "Sokół" at the territory of the Northern-East Podlasie between 1906-1939]* [in:] W. Cynarski, K. Obodyński, M. Mirkiewicz (ed.), *Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce. [From the history of the Gymnastic Association "Sokół" in Poland] W 135 rocznicę powstania [On the 135th anniversary]*, Rzeszów (no date of issue.), p.148-154.

⁴ H. Laskiewicz, *Kultura fizyczna na Wileńszczyźnie w latach 1900-1939. Zarys monograficzny dziejów, [Physical culture in Vilnius Region between the years 1900-1939. Monographic outline of history]*, Szczecin 1998.

⁵ Gymnastic Guide „Sokół”, 1937 no. 9, p.428-429.

⁶ Gymnastic Guide „Sokół”, 1931 no. 11, p.228-229.

⁷ Gymnastic Guide „Sokół”, 1924 no. 6, p.44.

On 1 November 1924 the assembly of the Management of Mazowieckie District⁸ was held. The representatives of Białystok and Vilnius districts were present, while the delegate of the Wołyn district was absent. The agenda of the session included the point concerning the reports of Mazowieckie District. Białystok district had 10 active nests, 3 “inactive” nests (existing formally, but not conducting any activity), 615 male scouts, 265 female scouts and 65 young people from “Sokół”. The management of the district was working on the establishment of 10 new nests. The district of Vilnius was composed of 1 nest- Vilnius, and was made of 500 members. The works over the establishment of 7 new nests were held. Wołyn district was composed of 5 nests made of 367 male „Sokół” members and 129 female „Sokół” members, as well as 53 young people. The works over starting up 3 new nests were also held⁹.

As of the state of 1 January 1925, the nests of “Sokół” at the territory of the North-East borderlands of the Second Republic of Poland, belonging to Mazowieckie District, were included into Białystok district (nests: Augustów, Białystok, Grodno- established in 1921, Łomża, Łuniniec, Nowogródek, Minsk, Prużany, Stolin); Vilnius district (Vilnius nest), Wołyn district (nests: Kowel- established 1921- 47 men and 17 women, Korzec, Łuck- established in 1921, Równe- 180 men and 80 women, Różyszczce, Zdołbunów-established in 1923)¹⁰. In the Gymnastic Guide “Sokół” we can find information concerning other nests, among others, in Wołyn district the following nests conducted their activity: Krzemieniec, Kwasiłów and Włodzimierz Wołyński (1924)¹¹.

It is worth considering the fact that, according to the Gymnastic Guide “Sokół”, vol. 12 from 1926, we can find information that in 1925 Białystok district had 10 nests: Augustów, Białystok, Baranowicze, Grodno, Łuniniec, Łomża, Nowogródek, Pińsk, Strosielce; 3 nests in organization: Brzeg over Bug river, Łapy, Wizna, 3 inactive nests: Prużany, Sokółka, Stolin¹². The nests: Augustów, Nowogródek and Stolin accepted to ZTG the Management of the Association at the session on 18 November 1924 with the allocation to Białystok district¹³.

With the resolution of the Management of the Association of 13 April 1926, the “Sokół” nest established in Lida was incorporated into Vilnius district¹⁴. The nest in Równe was established in 1921 (at the moment of its establishment it was composed of 28 people)¹⁵. In 1924 the number of members increased to 230. The seat of the nest was located, among others, in the Lubomirscy castle. On 1 August 1925 in Równe the reunion of Wołyn district took place¹⁶. During the reunion, the celebration of the banner consecration, founded by the Association of Polish women took place. One of the main activists of the nest was Rychter. Thanks to him, the uniformed team composed of 24 people, and later increased to 42 people, was established¹⁷. Members of the nest took an active part in the reunion in Kowel and the reunion in the Mazowieckie District (1925). The nest had the following sections: cycling, light athletics, military adaptation and theatre one.

The nest in Korzec (Wołyn district) was established under the decision at the founders’ assembly on 15 October 1924¹⁸. The thought of establishing the nest was born among the members with the background in the Association of Polish “Sokół” Members in America. On

⁸ Gymnastic Guide „Sokół”, 1924 no. 12, p.135-136.

⁹ Ibidem, p.136.

¹⁰ Cz. Kłóś, Polish Sokół 1926, Warsaw 1926, p.236.

¹¹ Gymnastic Guide „Sokół”, 1924 no. 9-10, p.75.

¹² Gymnastic Guide „Sokół”, 1926 no. 12, p.142.

¹³ Gymnastic Guide „Sokół”, 1924 no. 12, p.130

¹⁴ Gymnastic Guide „Sokół”, 1926 no. 9, p.97.

¹⁵ Gymnastic Guide „Sokół”, 1925 no. 2, p.42.

¹⁶ Gymnastic Guide „Sokół”, 1925 no. 7-8, p.145.

¹⁷ Gymnastic Guide „Sokół”, 1926 no. 11, p.130.

¹⁸ Gymnastic Guide „Sokół”, 1926 no. 13, p.154-155

2 January 1925 the General Meeting of the nest took place and the management board was chosen. The management board was composed of: Bronisław Włodarski- president, Jan Kleszno- vice-president, Władysław Karpowicz- treasurer, W. Korsak- secretary, Antoni Wiącek- head, Franciszek Wójcik- vice- head.

According to the Gymnastic Guide „Sokół”, the nest in Oszmiana (Vilnius district) was established in 1924¹⁹. On 7 August 1925 the celebration of the banner consecration took place in Oszmiana. The Vilnius „Sokół” members and delegation from the newly-established „Sokół” in Młodeczno were present. The agenda of the events constituted: a holly mass, „Sokół” parade and a gymnastic show prepared by the nests: Oszmiana and Młodeczno. The last element of the event was a “dancing evening”.

In 1927 the Management of the Association officially accepted the nests in Hajnówek, Siemiatycze and Wołkowysk, with the allocation to Białystok district; nests in Iłża and Szczuczyn²⁰. In the same year the nest of Nowogródek was moved from Białystok district to Vilnius district²¹.

An important event in the activity of borderland nests was the acceptance of the Presidency of the Association of the allocation of the nests from Wołyn district to Małopolskie District²². The management of Małopolskie District undertook the decision of incorporating Wołyn district on 30 January 1929 that was later approved by the Association Management Board at the session of 5 February 1929.

In 1928 Białystok district was composed of 18 active nests, 1278 members (928 male scouts and 350 female scouts), exercising people- 249 male scouts and 132 female scouts, male and female young people- 86, teachers- 19 male scouts and 5 female scouts; seats- 15; gymnastic rooms- 10; sport pitches-16; banners-6; libraries-4. In the subsequent years the district experienced the regression of its activity, in 1937 it had 6 active nests with 251 members (187 male scouts and 64 female scouts), exercising people- 76 male scouts and 27 female scouts, male and female young people- 20, teachers- 6 male scouts and 1 female scout; own seats- 1; hired seats-5; sport pitches-4; banners-9; libraries-1²³.

At the session of the Management Board of the Association in June 1929 the inactive nest of Pińsk, included into Białystok district, was decided to be resolved²⁴. In 1929 the Vilnius district was composed of the following nests: Szczuczyn, Łuniniec, Nieśwież, Nowe Święciany, Vilnius²⁵; while in 1932 of the following nests: Nowe Święciany, Nowa Wilejka, Nowogródek, Oszmiana and Vilnius²⁶.

On 11 March 1934 the reunion of the Management Board of Vilnius district took place, with the participation of the vice-president of Mazowieckie District S. Lesiewicz and delegates from the nests of Lida, Nowogródek, Oszmiana and Vilnius²⁷. The management board of Vilnius district was composed of: Z. Jasiński- president, H. Henrych- vice-president, A. Burhardt- treasurer, B. Kulesiński- secretary, W. Czerwik, K. Gorzechowski, S. Januszewicz, W. Paszkierwicz, G. Piotrowski, O. Piotrowski, Polonis, and W. Przybylski. The nest in Vilnius had 194 members and 65 “Sokół” young people. The management board of the nest (1934) was composed of, among others, W. Paszkiewicz- president, B. Kulesiński-

¹⁹ Gymnastic Guide „Sokół”, 1925 no. 7-8, p.160

²⁰ Gymnastic Guide „Sokół”, 1927 no. 8, p.92; 1927 no. 13, p.158.

²¹ Gymnastic Guide „Sokół”, 1927 no. 23, p.272-273. „Sokół” nest in Nowogródek was released from contributions for 1926.

²² Gymnastic Guide „Sokół”, 1929 no. 4, p.46.

²³ Gymnastic Guide „Sokół”, 1937 no. 9, p.428-429.

²⁴ Gymnastic Guide „Sokół”, 1929 no. 14-15, p.177.

²⁵ Gymnastic Guide „Sokół”, 1929 no. 24, p.284.

²⁶ Gymnastic Guide „Sokół”, 1932 no. 4, p.61.

²⁷ Gymnastic Guide „Sokół”, 1934 no. 4, p.62-63.

vice-president, W. Mirski- treasurer, L. Borowski, W. Gryłowski, J. Kodziowa, A. Korbyt, P. Kuleszko, K. Ostaszewicz, A. Wojdat.

The management board of Vilnius district had debates on 6 February 1938²⁸. Members of the management board of the district and delegates of the nest in Lida and Vilnius were present. The representative of the nest in Nowogródek was absent. During the debates “it was decided to initiate the preparatory works” for the District Reunion in Vilnius that was supposed to take place between 12 and 14 August 1939²⁹. In connection with the event, “Manifesto for the Vilnius Reunion” was issued where we can read, among others, “We have to say here in Vilnius that this beautiful city, that makes the symbol of Poland at the North-East, has always been one of the pearls of the Polish Republic Crown. Coming to Vilnius we also have the second aim: to lift the spirits of that part of Poland as, similarly to every part of the Country, also Vilnius is supported by the whole Nation that we will represent; we are to actuate the local society, provide it in a difficult location with new strengths”³⁰.

Between 7 and 9 June 1924 the District Reunion (Borderland) took place in Vilnius³¹. The reunion was organized by Vilnius “Sokół”. The task was performed very well by “Sokół” members. It is worth mentioning that the Marshal of Senate, W. Trąpczyński, had the honor to be the patronage over the reunion. The Management of Mazowieckie District issued a manifesto to other districts of “Sokół” that reads: “The reunion (...) is to strengthen the feeling of Polishness at the territory of the borderlands of the Republic of Poland, to reveal the power of Polish arms and our readiness to help and not to leave our brothers at the borderland post”³².

Under the decision of the Management of the Union, due to the reasons independent from the district, the reunion of Białystok district that was supposed to take place in Baranowicze on 24 May 1926³³, was held on 1 September 1929 in Suwałki³⁴. Between 10 and 11 October 1931 the reunion Vilnius district took place, at the 25th anniversary of “Sokół” establishment in Vilnius³⁵. “Sokół” members, that had previously participated in the establishment of the Vilnius nest, admitted their participation. In the reunion agenda the session of the management board, ceremony and reunion exercises were planned.

The members of “Sokół” participated in the development of physical culture, sport, military adaptation and recreation and tourism. The members of “Sokół” from the North-East borderlands of the Second Republic of Poland participated in the courses for the instructors of physical education, among others, physical education instructor course in Grandzicze, conducted in 1927, that was completed by: Janina Dudyczówna (Grajewo) and Kazimiera Kochowa (Vilnius)³⁶.

²⁸ Gymnastic Guide „Sokół”, 1938 no. 5, p.213.

²⁹ Gymnastic Guide „Sokół”, 1939 no. 7-8, p.226-227

³⁰ Ibidem, p.227.

³¹ Gymnastic Guide „Sokół”, 1924 no. 1-4, p.12; 1931 no. 11, p.228-229.

³² Gymnastic Guide „Sokół”, 1924 no. 5, p.22-23.

³³ “Gymnastic Guide „Sokół”, 1926 no. 11, p.122. It is possible that the reasons for canceling the reunion in Baranowicze, and also in other cities were connected with the May revolution 1926. The Board of the Union issued a statement that reads, among others: „We call all Nests and Districts to be ready to appear in support of law and order, not stopping their regular activities. We also call them to act with caution, so that they do not undertake steps at their own responsibility. The decisions and activities cannot be in conflict with law, so that they do not cause disorder to „Sokół”. The Management Board of Union and Districts is appointed in each District to standardize the activity of „Sokół”. The resolutions and indications of it are obligatory for all members”.

³⁴ Gymnastic Guide „Sokół”, 1929 no. 16, p.192.

³⁵ Gymnastic Guide „Sokół”, 1931 no. 9, p.178.

³⁶ Gymnastic Guide „Sokół”, 1927 no. 22, p.261

In 1926 the Management of Association became acquainted with the report of ZTG head "Sokół" concerning the activities prepared by Vilnius district³⁷. The nest in Równe had the gymnastic section, football section and shooting section³⁸. The works within physical education were managed by Zabokrzecki, football team by Matlak. H. Chrzanowski was the distinguishing team member. The nest in Korzec conducted its activity within physical education. In order to do that (between 1925 and 1926) sport instruments and devices were bought: horizontal bar, parallel bars, racks with jumping base and two small mattresses³⁹. The football team was organized in the nest, among others, "Sokół" members played matches against military football teams.

During "Agricultural Exhibition" in Baranowicze on 11 September 1927 the members of the nest in Baranowicze and Vilnius made a gymnastic show at the square of Fire Brigade⁴⁰.

The nest of "Sokół" in Vilnius organized gymnastic shows on 2 April, 4 June and 12 November 1933⁴¹. The team of "Sokół" in Vilnius beat the team "Strzelec" in the shooting competition 29:26. On 29 October 1933 the shooting competition of the nest in Vilnius took place⁴². The first awards in different shooting categories were given to: Brancewicz, Kowalewski, Kozłowski and Szałajewski.

The light athletics section of "Sokół" in Vilnius succeeded in 1931⁴³. On 3 May the members of "Sokół" won the relay race 10 x 1000 m, beating the teams from Vilnius: Academic Sport Association (AZS), WKS of the 3rd Regiment of Sappers, WKS 1 Legiony and Association of Polish Young People (SMP). The following people took part in the relay race: Balcewicz, Brewiński, Bukowski, Bużymski, Jeleński, Kowalski, Kucharski, Oktabiński, Zajewicz, Żylewicz. "Sokół" members won the "traditional garden run" at the distance of 2 800 m to win the challenge award of "Słowo". The competitions were held on 17 May 1931. The team of "Sokół" was represented by: Balcewicz, Kucharski, Sierdziukow, Oktabiński, Zajewski and Żylewicz. In the light athletics selection match of the Polish Team Championship, the team of "Sokół" beat WKS 3rd Regiment of Sappers. The light athletics section of "Sokół" in Vilnius was included into the Vilnius District Association of Light Athletics⁴⁴. In 1932 the heavy athletics section was appointed at Vilnius "Sokół"⁴⁵.

The next sport successes were achieved by the members of "Sokół" in Vilnius in 1932⁴⁶. In the cross-country race in Zakret, organized at the initiative of "Sokół", the 2nd place was won by Żylewicz, 3rd – Sierdziukow, 5th – Szawiński, 7th – Steckiewicz. The shooters of Vilnius nest including: Brancewicz, Niepokojczycki, Pieczko – won 3rd place in the team classification during the shooting competition of Warsaw district. Moreover, members of the shooting section organized military and sport track and field competition. The winner was Kowalewski, before Pieczka and Łatwis. At the initiative of "Sokół" the tournament of volleyball was organized with 5 teams and 4 clubs (2 teams of "Sokół") participation⁴⁷.

The light athletes of Vilnius nest won 2nd place in the competition in cross-country running in Vilnius. In spring 1933 the sport competitions of Vilnius district took place. Among the Vilnius competitors Bużymski and Molicki were the best. In the light athletics

³⁷ Gymnastic Guide „Sokół”, 1926 no. 9, p.98

³⁸ Gymnastic Guide „Sokół”, 1926 no. 11, p.130.

³⁹ Gymnastic Guide „Sokół”, 1926 no. 13, p.154-155.

⁴⁰ Gymnastic Guide „Sokół”, 1927 no. 21, p.154.

⁴¹ Gymnastic Guide „Sokół”, 1933 no. 6-7-8, p.128; 1933 no. 12, p.228.

⁴² Gymnastic Guide „Sokół”, 1933, no. 12, p.228..

⁴³ Gymnastic Guide „Sokół”, 1931 no. 7-8, p.144

⁴⁴ Gymnastic Guide „Sokół”, 1927 no. 3, p.27-28.

⁴⁵ Gymnastic Guide „Sokół”, 1932 no. 10, p.219.

⁴⁶ Gymnastic Guide „Sokół”, 1932 no. 12, p.255.

⁴⁷ Ibidem, p.254-255.

championship of Vilnius, that took place in 1933, the members of "Sokół" performed very well. Putrymówna won the run at the distance of 800 m; Wojkiewicz won the 1st award in a long-jump, and 2nd award in a javelin throw and a high jump; Samecki won the 2nd award in a run at the distance of 5 000 m, while Molicki won the 2nd award in a shot-put⁴⁸. "Sokół" in Vilnius had sections of sport games, among others, the basketball team and volleyball team. The members of sport games section had trainings in the Centre of Physical Education.

In 1934 in the nest of Vilnius section the activity of physical education and sport were being intensively conducted. In Vilnius the following sections were conducted: sport games, light athletics, archery, shooting and fencing; in Nowogródek- skiing section; in Lida "Sokół" seat was made⁴⁹. The competitors of "Sokół" shooting section, Vilnius, won in the clubs competition, 2nd award was won by the team of Military Adaptation of Foresters (PWL), 3rd award was won by the Postal Military Adaptation (PPW). The team of "Sokół" was composed of: Brancewicz, Katkowski, Kowalewski, Kozłowski and Michalski. The shooting section at the competitions in Warsaw won the title of district champion. H. Brancewicz was the manager of the shooting section⁵⁰. Members of the light athletics section also had successes. In the cross-country run Putrymówna won the 1st place; Kalinowski 3rd place in the run organized in connection with the 15th anniversary of Vilnius liberation; in the national run of 3 May, the team of "Sokół" Vilnius won; in the cup run "Słowo", among 10 teams "Sokół" members were at the 4th position. M. Nowicki was the manager of the light athletics section. The team of basketball players won "challenge cup, beating the teams of "Ognisko" Vilnius and AZS Vilnius.

Physical education and sport sections in "Sokół" in Vilnius in 1936 amounted to 144 members. In 1935 "Sokół" members organized 4 gymnastic shows; particular sport sections took part in the competition: sport games section- 2 times, shooting section- 2; male young people- 2 (in the gymnastic competition)⁵¹. Between 22 and 23 February 1936 the skiing march Zułów- Wilno took place (following the route of Józef Piłsudski). In the sport event ZTG "Sokół" was represented by the nest Vilnius, composed of: J. Gwiazdowski, J. Łatwis, M. Nowicki, M. Szejkis⁵². The marching route was 89 km long, with the division into two stages: Podbrodzie- Zułów- Podgrodzie and Podgrodzie- Niemenczyn- Vilnius.

The management of the Union in the winter events agenda for 1939 planned: skiing march Vilnius- Zułów (February 1939) and skiing competition (propaganda competition, 5 March 1939) in Vilnius the organizer and co-organizer of which was TG "Sokół" in Vilnius⁵³.

Roman Ruszkowski, the member of the nest in Vilnius won the gymnastic competition (within a lower grade)⁵⁴ at the Union Competition (for the championship ZTG "Sokół" in Poland) in Lvov on 27 May 1939. Longin Kowalewski won the shooting competition. 14 people took part in the shooting competition. The hand ball section of TG "Sokół" in Vilnius won the championship of Vilnius in 1939⁵⁵.

Under the decision of the State Office of Physical Culture and Military Adaptation (PUWF and PW)- with the letter of 29 September 1933- the management of the Vilnius district was entitled to attempt in order to get the State Sport Badge (POS)⁵⁶. In 1932 in

⁴⁸ Gymnastic Guide „Sokół”, 1933 no. 6-7-8, p.128

⁴⁹ Gymnastic Guide „Sokół”, 1934 no. 4, p.62-63

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Gymnastic Guide „Sokół”, 1935 no. 4, p.93-94.

⁵² Gymnastic Guide „Sokół”, 1936 no. 4, p.94.

⁵³ Gymnastic Guide „Sokół”, 1939 no. 1-2, p.5-6.

⁵⁴ Gymnastic Guide „Sokół”, 1939, no. 7-8, p.241-243.

⁵⁵ Ibidem, p.267.

⁵⁶ Gymnastic Guide „Sokół”, 1933 no. 10, p.178; 1934 no. 6, p.112.

Vilnius the efficiency attempts were made in order to win POS. 30 "Sokół" members took part, out of which 20 fulfilled the minimum POS requirements⁵⁷.

Military adaptation made an important issue in the activity of nests. "Sokół" nests organized the event entitled: "Day of Military Adaptation", among others it was organized by the nest in Równe⁵⁸. The regiment of military adaptation, set up on 7 January 1925, existed within TG "Sokół" in Vilnius⁵⁹. It was composed of 60 members. The training within military adaptation was supervised by a lieutenant, Bielski and a male scout, Henrych. The regiment received a subvention for its activity in the amount of 300 zloty from the Command of the 3rd District Corps in Grodno.

Due to the Anniversary Reunion of "Sokół" Members of the West Polish Territory, the Vilnius nest organized the cycling rally for its members: Vilnius-Poznań- Vilnius⁶⁰. The route of the rally that was for 25 days long stretched from Vilnius, through Grodno, Białystok, Jeżewo, Wizna, Łomża, Ostrołęka, Mława, Działdowo, Lidzbark, Brodnica, Jabłonowo, Grudziądz, Stolno, Grudusk, Fordon, Bydgoszcz, Szulin, Kcynia, Wągrowiec to Poznań. The retreat route was the same. The average distance was 115 kilometers.

The celebration of national anniversaries made a vital element of the activity of "Sokół" nests at the North-East Borderlands of the Second Republic of Poland. To celebrate regaining the independence of 11 November 1937, Vilnius "Sokół" members participated in the youth organizations parade in Vilnius⁶¹. In the evening the celebration took place during which the speeches were delivered by: the vice-president of the nest – Bolesław Kulesiński (he underlined the connection between "Sokół" activity and National Army) and the chaplain, Aleksander Mościcki. That part of the independence anniversary was accompanied with sport shows. The shows were composed of free activities of "Sokół" female members and female young people, prepared under the supervision of the head, Z. Narbuttowa, and equipment and acrobatic gymnastics under the supervision of the head, M. Kozłowski.

Independency was also celebrated in Vilnius "Sokół" on 11 November 1938⁶². The first part was initiated by the president of the nest, B. Kiliński, and then the speech was delivered by the chaplain A. Mościcki. After the speech the vice-president of the Vilnius district, Olszewski, was awarded with the badge of "Sokół". The second part was composed of gymnastic shows conducted by: the head of "Sokół" in Vilnius- Ruszkowski, the head of Vilnius region- Z. Narbuttowa and M. Kozłowski. Some parts of the gymnastic show was planned to be presented at the district reunion in Vilnius.

In January 1933, besides the celebrations of independence anniversary, the members of Vilnius nest organized celebrations to memorize the 70th anniversary of the January Uprising and on 3 May 1933 celebrated the resolution of Constitution of 1971⁶³. On 9 December 1935 the Vilnius nest prepared the celebration connected with the 105th anniversary of November Uprising⁶⁴. During the celebration professor R. Mienicki made a speech concerning the course of uprising fights in Vilnius region and Żmudź region. It is worth mentioning that the members of "Sokół" in Vilnius systematically organized anniversary events of the most important Polish historical events⁶⁵.

⁵⁷ Gymnastic Guide „Sokół”, 1932 no. 10, p.219.

⁵⁸ Gymnastic Guide „Sokół”, 1926 no. 11, p.130.

⁵⁹ Gymnastic Guide „Sokół”, 1926 no. 6, p.70.

⁶⁰ Gymnastic Guide „Sokół”, 1934 no. 8-9, p.159.

⁶¹ Gymnastic Guide „Sokół”, 1938 no. 1, p.54.

⁶² Gymnastic Guide „Sokół”, 1938 no. 12, p.509.

⁶³ Gymnastic Guide „Sokół”, 1933 no. 6-7-8, p.128.

⁶⁴ Gymnastic Guide „Sokół”, 1935 no. 1, p.15.

⁶⁵ Gymnastic Guide „Sokół”, 1936 no. 6-7, p.200; 1936 no. 12, p.366.

The cultural and education activity of “borderland nests” was revealed in the establishment of the reading rooms, among others, the reading room was set up at the initiative of the activists of the nest in Korc⁶⁶. The cultural and educational section was conducted by “Sokół” in Vilnius. In 1933 the section organized 4 celebrations, 10 speeches and 3 trips. The events were attended by 200 people; in 1935 the section organized 4 celebrations, 7 speeches, and 6 sightseeing tours. The nest in Vilnius had a library⁶⁷.

On 11 October 1931 “Sokół” in Vilnius celebrated the 25th anniversary⁶⁸. The program of the events included: a holy mass, laying a wreath on the memorial slab to commemorate January Uprisiers (1863) and delivering a speech by the president of Vilnius district- Z. Jasiński, “Sokół” members parade, celebration (during which speeches concerning the history of “Sokół” in Brześć over Bug and Vilnius were made) and gymnastic shows (including free exercises and equipment-supported exercises). The event ended with a dancing party.

Every year in “Sokół” the “Sokół Christmas wafer sharing” was celebrated. On 19 December 1937 at the wafer celebration of the nest in Vilnius, apart from “Sokół” members, the priest, Archbishop Romuald Jałbrzykowski and the president of the Catholic Action, Feliks Świerzyński (the lifelong member of Sokół), were present⁶⁹.

The Sokół members from Vilnius region in 1939: in the face of the danger of war they participated in the collection of funds (they were the donors) for the purchase the airplanes for the Polish army by ZTG “Sokół”⁷⁰. Among the donors were the members of Oszmian nest (43 zł 70 gr) and Vilnius (1 549 zł)⁷¹.

CONCLUSION

In the interwar period the number and organizational development of Gymnastic Associations “Sokół” at the territory of the North-East Borderlands of the Second Republic of Poland took place. At that territory three divisions of Mazowieckie District were active: Białystok District, Vilnius District and Wolyn District. In the end of the twenties of the twentieth century (1929)- Wolyn district was incorporated into Malopolskie district. The increase of the number of “Sokół” nests at the discussed territory mainly took place at the end of the 1st half of the twenties and in the 2nd half of the twenties of the 20th century. In the thirties the decrease of the number of nests, as well as the decrease of the number of “Sokół” members was observed. This conclusion concerns Białystok region of “Sokół” in particular.

At the territory of the North-East Borderland of the Second Republic of Poland the nest of “Sokół” conducted a vigorous activity within physical education, sport, recreation and tourism. In the majority of nests systematic physical exercises within gymnastics, light athletics, military adaptation and tourism and recreational activity were conducted. Gymnastic shows (sport) and sport competitions made an inseparable element of “Sokół” celebrations. Physical activity at the highest level was realized in Vilnius “Sokół”.

⁶⁶ Gymnastic Guide „Sokół”, 1926 no. 13, p.154-155.

⁶⁷ Gymnastic Guide „Sokół”, 1934 no. 4, p.62-63; 1936 no. 4, p.93.

⁶⁸ Gymnastic Guide „Sokół”, 1931 no. 11, p.228-229.

⁶⁹ Gymnastic Guide „Sokół”, 1938 no. 1, p.54-55. Celebrations of „Christmas wafer” took place in Vilnius „Sokół” regularly (annually).

⁷⁰ Gymnastic Guide „Sokół”, 1939 no. 7-8, p.216-219.

⁷¹ The donors from the nest In Vilnius were as follows: Józef Drozdowski, Władysław Gryłowski, Konstanty Ilin, Stanisław Januszewicz, Stanisław Jarocki, Feliks Jasienowicz, Julian Kisielewski, Aleksander Korbutt, Bolesław Kulesiński, Józef Mach, Samuel Międzybłocki, Witold Mirski, Witold Narbutt, Zofia Narbuttowa, Zbigniew Nowosad, Waław Olszewski, Anna Pankasfjewówna, Michał Pelmaszewski, Zofia Piotrowska, Gustaw Piotrowski, Janina Sajkowska, Helena Stankiewiczówna, Klemens Staszkiwicz, Emilia Śnieżyńska, Bronisława Wysocka, Antoni Żuliński.

The cultural, educational, patriotic and pedagogic activity made an element of “Sokół” work. This activity was revealed in organizing “Sokół” reunions, celebrations of banners consecrations, national anniversaries celebrations, “Sokół” Christmas wafer sharing celebrations, establishing reading rooms and libraries. The cultural, educational, patriotic and pedagogic activity was especially important at the territory of the North-East Borderland of the Second Republic of Poland, within the aspect of Polishness strengthening.

BIBLIOGRAPHY

A. Sources

I. Printed sources

Cz. Kłóś, Sokół Polski [*Polish “Sokół”*]1926, Warsaw 1926.

II. Press

Przewodnik Gimnastyczny [*Gymnastic Guide*] „Sokół” 1924 - 1939

B. Literature

1. Bogusz A., Sokolstwo Łódzkie 1905-1995, Łódź 1995, pp.159.
2. Drozdek-Małołepsza T., Powstanie Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce [*The establishment of the Union of Gymnastic Associations „Sokół” in Poland*], [in:] E. Małołepszy, Z. Pawluczuk (ed.), Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867-1997 [*Historical outline of Polish “Sokół” between the years 1867-1997*], Częstochowa 2001, pp.63-69.
3. Drozdek-Małołepsza T., Przyczynek do dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Dzielnicy Mazowieckiej (1906-1939) [*A contribution to the history of Gymnastic Association “Sokół” of Mazowieckie District*], [in:] W. Cynarski, K. Obodyński, M. Mirkiewicz (ed.), Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce [*From the history of the Gymnastic Association “Sokół” in Poland*]. W 135 rocznicę powstania [*On 135th anniversary*], Rzeszów (no year of issue), pp.138-147.
4. Laskiewicz H., Kultura fizyczna na Wileńszczyźnie w latach 1900-1939. Zarys monograficzny dziejów [*Physical culture in Vilnius Region between the years 1900-1939. Monographic outline of history*], Szczecin 1998, pp.222.
5. Łopata A., (ed.), 140 lat Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce, [*Gymnastic Associations “Sokół” in Poland*], Cracow 2007, pp.99.
6. Łopata A. (ed.), 130 lat Sokolstwa Polskiego [*130 years of Polish “Sokół” Movement*], Cracow 1997, pp.254.
7. Łopata A., Fall J. (ed.), 100-lecie V Ogólnopolskiego Zlotu Sokołów w Krakowie – Zlotu Grunwaldzkiego – 100-lecie odsłonięcia pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie 1910 - 2010, [*100th anniversary of Grunwald monument unveiling in Cracow-Grunwald Reunion- 100th anniversary of Grunwald monument unveiling 1910-2010*], Cracow 2010, pp.187.
8. Małołepszy E., Ruch sportowy na kresach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w II połowie lat trzydziestych XX wieku w świetle prasy sportowej, [*Sport movement at the territory of the North-East borderlands on the Second Republic of Poland in the second half of the thirties in the light of sport press*], [in:] R. Urban, L. Nowak, A. Kowalczyk (ed.), Kultura fizyczna w czasach zaborów i w Drugiej Rzeczypospolitej, [*Physical culture during Annexations and in the Second Republic of Poland*], Gorzów Wlkp. 2012, pp.59-69.
9. Małołepszy E., Pawluczuk Z. (ed.), Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867-1997, [*Historical outline of Polish “Sokół” movement between the years 1867-1997*], Częstochowa 2001, pp.299.
10. Mirkiewicz M. (ed.), Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, [*Activity of Gymnastic Association “Sokół”*], Rzeszów 1996, pp.227.

11. Pawluczuk Z., Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Północno-Wschodnim Podlasiu w latach 1906-1939 [*Gymnastic Association "Sokół" at the territory of the North-East Podlasie between 1906-1939*], [in:] W. Cynarski, K. Obodyński, M. Mirkiewicz (ed.), *Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce [From the history of the Gymnastic Association "Sokół" in Poland]*. W 135 rocznicę powstania [*On 135th anniversary*], Rzeszów (no year of issue), pp.148-154.
12. Pawluczuk Z. (ed.), *Z dziejów Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” [From the history of "Sokół" Gymnastic Associations]*, Gdańsk 1996, pp.283.
13. Zaborniak P., *Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich (1868-1939)*, [*Physical culture of the Ukrainians at the territory of Poland (1868-1939)*], Rzeszów 2007, pp.543.

DZIAŁALNOŚĆ TOWARZYSTW GIMNASTYCZNYCH „SOKÓŁ” NA PÓŁNOCNO-WSCHODNICH KRESACH II RZECZYPOSPOLITEJ ZARYS DZIEJÓW

Eligiusz MAŁOLEPSZY, Teresa DROZDEK- MAŁOLEPSZA ,

*Instytut Kultury Fizycznej i Turystyki,
Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie, Częstochowa, Polska*

Key words:

- Kresy Północno-Wschodnie II Rzeczypospolitej,
- Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”,
- wychowanie fizyczne,
- sport,
- turystyka.

Abstract:

Celem pracy było przedstawienie działalności gniazd „Sokoła” na Północno-Wschodnich Kresach II Rzeczypospolitej. W okresie międzywojennym nastąpił rozwój liczebny i organizacyjny Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” na Kresach Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej. Na tym obszarze działalność prowadziły trzy okręgi sokole Dzielnicy Mazowieckiej: okręg białostocki, wileński i wołyński; w końcu lat dwudziestych XX w. (1929 r.) – okręg wołyński został przyłączony do Dzielnicy Małopolskiej.

Na obszarze Północno-Wschodnich Kresów II Rzeczypospolitej gniazda „Sokoła” prowadziły ożywioną działalność w zakresie wychowania fizycznego, sportu, rekreacji i turystyki. W większości gniazd prowadzono systematycznie ćwiczenia fizyczne w zakresie gimnastyki, lekkoatletyki, przysposobienia wojskowego oraz działalności turystyczno-rekreacyjnej.

Elementem pracy sokolej była również działalność kulturalno-oświatowa, patriotyczna i wychowawcza. Działalność ta przejawiała się w organizacji zlotów sokolich, uroczystości poświęcenia sztandarów sokolich, obchodów rocznic narodowych, uroczystości „opłatka sokolego”, zakładaniu czyteln i bibliotek.

WPROWADZENIE

Wraz z odzyskaniem niepodległości przez II Rzeczypospolitą nastąpiło odrodzenie ruchu sokolego na Kresach Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej. W dziejach „Sokoła” bardzo ważną cezurą czasową był rok 1919. Wówczas nastąpiło połączenie organizacji sokolich z poszczególnych trzech zaborów i powołanie Związku Towarzystw Gimnastycznych (ZTG) „Sokół” w Polsce. Administracyjnie w „Sokole” na obszarze Polski wyodrębniono 6 dzielnic sokolich: Krakowską, Małopolską, Mazowiecką, Pomorską, Śląską i Wielkopolską.

Celem pracy jest przedstawienie działalności gniazd „Sokoła” na Północno-Wschodnich Kresach II Rzeczypospolitej. W zakresie terytorialnym omówiona zostanie działalność gniazd, które wchodziły w skład okręgów sokolich: białostockiego, wileńskiego i wołyńskiego, należących do Dzielnicy Mazowieckiej⁷². W zakresie stanu badań występują

⁷² Działalność gniazd „Sokoła” okręgu wołyńskiego została zrealizowana do 1929 r. Wówczas okręg wołyński wyłączono z Dzielnicy Mazowieckiej i przyłączono do Dzielnicy Małopolskiej.

prace m. in.: T. Drozdek-Małolepszej⁷³, Z. Pawluczuka⁷⁴ i H. Laskiewicza⁷⁵. Warto zwrócić uwagę, iż publikacje te stanowią przyczynki w zakresie podjętego tematu. W pracy, w zakresie źródeł wykorzystano czasopismo sokole – Przewodnik Gimnastyczny „Sokół” z lat 1924 – 1939.

METODOLOGIA BADAŃ

Przy przygotowaniu pracy wykorzystano metodę analizy źródeł historycznych, syntezy, indukcji oraz dedukcji. Postawiono następujące pytania badawcze:

1. Czy w okresie międzywojennym nastąpił rozwój liczebny i organizacyjny działalności gniazd „Sokoła” na Kresach Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej?
2. Jak przebiegała działalność „Sokoła” na Kresach Północno-Wschodnich w zakresie prac na polu wychowania fizycznego, sportu, rekreacji i turystyki?
3. Jaka była rola gniazd „Sokoła” w pracy kulturalno-oświatowej, patriotycznej i wychowawczej na Kresach Północno-Wschodnich?

WYNIKI I DYSKUSJA

Gniazdo „Sokoła” w Białymstoku powstało 9 października 1919 r.⁷⁶ Znaczną inicjatywę przy powstaniu gniazda wniósł ówczesny inspektor szkolny – Włodzimierz Tarło-Maziński. Pod koniec 1921 r. założono okręg białostocki. Okręg liczył wówczas 3 gniazda: Białystok, Grodno i Starosielce. Okręg wołyński został utworzony w 1922 r. Gniazdo „Sokoła” w Wilnie zostało reaktywowane w 1921 r.⁷⁷ Okręg wileński został zorganizowany na przełomie 1923 i 1924 r. Walne Zebranie członków gniazda w Łunińcu odbyło się w dniu 28 lutego 1924 r.⁷⁸ W trakcie zebrania wybrano nowy skład zarządu, w skład którego weszli: G. Dobieliński – prezes, A. Grzelski – zastępca prezesa, Borowski, Głowacki, Kasperski, Maresch, Pietrusiński, Sococki – członkowie zarządu, Zajączkowski – naczelnik, Pietrusiński – zastępca naczelnika.

W dniu 1 listopada 1924 r. odbyło się posiedzenie Zarządu Dzielnic Mazowieckiej⁷⁹. Na posiedzeniu obecni byli przedstawiciele okręgów: białostockiego i wileńskiego, zaś nieobecny był delegat z okręgu wołyńskiego. W programie posiedzenia znajdował się punkt dotyczący sprawozdań z działalności okręgów Dzielnic Mazowieckiej. Okręg białostocki posiadał 10 czynnych gniazd, 3 gniazda „nieczynne” (istniejące formalnie, nie prowadzące działalności), 615 druhów, 265 druhen oraz 65 osób młodzieży sokolej. Zarząd okręgu realizował pracę nad powstaniem 10 nowych gniazd. Okręg wileński składał się z 1 gniazda – Wilno i liczył około 500 członków. Trwały pracę nad powołaniem 7 nowych gniazd. Okręg

⁷³ T. Drozdek-Małolepsza, Przyczynek do dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Dzielnic Mazowieckiej (1906-1939), [w:] W. Cynarski, K. Obodyński, M. Mirkiewicz (red.), Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce. W 135 rocznice powstania, Rzeszów (brak roku wydania – brw.), s.138-147; T. Drozdek-Małolepsza, Powstanie Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce, [w:] E. Małolepszy, Z. Pawluczuk (red.), Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867-1997, Częstochowa 2001, s.63-69.

⁷⁴ Z. Pawluczuk, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Północno-Wschodnim Podlasiu w latach 1906-1939, w:] W. Cynarski, K. Obodyński, M. Mirkiewicz (red.), Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce. W 135 rocznice powstania, Rzeszów (brak roku wydania – brw.), s.148-154.

⁷⁵ H. Laskiewicz, Kultura fizyczna na Wileńszczyźnie w latach 1900-1939. Zarys monograficzny dziejów, Szczecin 1998.

⁷⁶ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1937 nr 9, s.428-429.

⁷⁷ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1931 nr 11, s.228-229.

⁷⁸ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1924 nr 6, s.44.

⁷⁹ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1924 nr 12, s.135-136.

wołyński składał się z 5 gniazd, liczył 367 sokołów i 129 sokolic oraz 53 osoby młodzieży sokolej. Trwały prace nad uruchomieniem 3 nowych gniazd⁸⁰

Według stanu na dzień 1 stycznia 1925 r. gniazda „Sokoła” na Północno-Wschodnich Kresach II Rzeczypospolitej – należące do Dzielnicy Mazowieckiej wchodziły w skład okręgu białostockiego (gniazda: Augustów, Białystok, Grodno - zał. 1921, Łomża, Łuniniec, Nowogródek, Minsk, Prużany, Stolin); okręgu wileńskiego (gniazdo Wilno), okręgu wołyńskiego (gniazda: Kowel - zał. 1921 – liczyło 47 mężczyzn i 17 kobiet, Korzec, Łuck - zał. 1921, Równe - liczyło 180 mężczyzn i 80 kobiet, Różyszcz, Zdołbunów - zał. 1923)⁸¹. W Przewodniku Gimnastycznym „Sokół” znajdujemy informacje o dalszych gniazdach, m. in. w okręgu wołyńskim prowadziły działalność gniazda w Krzemieńcu, Kwasilowie i Włodzimierzu Wołyńskim (1924 r.)⁸².

Warto jednak zwrócić uwagę, iż według Przewodnika Gimnastycznego „Sokół”, w numerze 12 z 1926 r. znajdujemy informację, iż okręg białostocki – w zakresie organizacyjnym liczył w 1925 r. - 10 gniazd: Augustów, Białystok, Baranowicze, Grodno, Łuniniec, Łomża, Nowogródek, Pińsk, Strosielce; 3 gniazda w organizacji: Brześć n/Bugiem, Łapy, Wizna; 3 gniazda nieczynne: Prużany, Sokółka, Stolin⁸³. Gniazda Augustów, Nowogródek i Stolin przyjęło do ZTG Przewodnictwo Związku na posiedzeniu w dniu 18 listopada 1924 r., z przydziałem do okręgu białostockiego⁸⁴.

Uchwałą Przewodnictwa Związku z 13 kwietnia 1926 r., powstałe w Lidzie gniazdo „Sokoła” przydzielono do okręgu wileńskiego⁸⁵. Gniazdo w Równem zostało założone w 1921 r. (w momencie założenia liczyło 28 osób)⁸⁶. W 1924 r. liczba członków wzrosła do 230. Siedziba gniazda znajdowała się m. in. w zamku Lubomirskich. W dniu 1 sierpnia 1925 r. odbył się w Równem zlot okręgu wołyńskiego⁸⁷. W trakcie zlotu przeprowadzono uroczystość poświęcenia sztandaru, ufundowanego przez Związek Polek. Jednym z czołowych działaczy gniazda był Rychter, m. in. dzięki niemu stworzono umundurowaną drużynę, składającą się z 24 osób, którą następnie zwiększono do 42 osób⁸⁸. Członkowie gniazda brali czynny udział w zlocie w Kowlu i w zlocie Dzielnicy Mazowieckiej (1925 r.). Gniazdo posiadało sekcje: kolarską, lekkoatletyczną, przysposobienia wojskowego oraz teatralną.

Gniazdo w Korcu (okręg wołyński) zostało powołane decyzją zebrania założycielskiego w dniu 15 października 1924 r.⁸⁹ Myśl powołania gniazda powstała wśród członków wywodzących się ze Związku Sokołów Polskich w Ameryce. W dniu 2 stycznia 1925 r. odbyło się Walne Zebranie gniazda, na którym m. in. dokonano wyboru zarządu. W skład zarządu weszli: Bronisław Włodarski – prezes, Jan Kleszno – zastępca prezesa, Władysław Karpowicz – skarbnik, W. Korsak – sekretarz, Antoni Wiącek – naczelnik, Franciszek Wójcik – zastępca naczelnika.

Według Przewodnika Gimnastycznego „Sokół” gniazdo w Oszmianie (okręg wileński) zostało założone jeszcze w 1924 r.⁹⁰ W dniu 7 sierpnia 1925 r. odbyła się w Oszmianie uroczystość poświęcenia sztandaru. W uroczystości uczestniczyli sokoli wileńscy oraz

⁸⁰ Tamże, s.136.

⁸¹ Cz. Kłóś, Sokół Polski 1926, Warszawa 1926, s.236.

⁸² Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1924 nr 9-10, s.75.

⁸³ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1926 nr 12, s.142.

⁸⁴ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1924 nr 12, s.130.

⁸⁵ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1926 nr 9, s.97.

⁸⁶ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1925 nr 2, s.42.

⁸⁷ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1925 nr 7-8, s.145.

⁸⁸ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1926 nr 11, s.130.

⁸⁹ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1926 nr 13, s.154-155.

⁹⁰ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1925 nr 7-8, s.160.

delegacja nowoutworzonego „Sokoła” w Mołodecznie. W programie uroczystości znalazły się: msza św., defilada sokoła oraz pokaz gimnastyczny, przygotowany przez gniazda: Oszmiana i Mołodeczno. Ostatnim elementem imprezy był „wieczór taneczny”.

W 1927 r. Przewodnictwo Związku przyjęło oficjalnie gniazda w Hajnówce, Siemiatyczach i Wołkowysku, z przydziałem do okręgu białostockiego; gniazda w Ilji i Szczuczynie⁹¹. W tym samym roku gniazdo Nowogródek przeniesiono z okręgu białostockiego do okręgu wileńskiego⁹².

Ważnym wydarzeniem w działalności gniazd „kresowych” była akceptacja Przewodnictwa Związku dla przyjęcia gniazd okręgu wołyńskiego do Dzielnicy Małopolskiej⁹³. Zarząd Dzielnicy Małopolskiej podjął decyzję przyjęcia okręgu wołyńskiego w dniu 30 stycznia 1929 r., natomiast Przewodnictwo Związku tą decyzję zaaprobowało na posiedzeniu w dniu 5 lutego 1929 r.

W 1928 r. okręg białostocki liczył 18 czynnych gniazd, 1278 członków (928 druhów i 350 druhen), ćwiczących – 249 druhów i 132 druheny, młodzieży męskiej i żeńskiej – 86 osób, grona nauczycielskiego – 19 druhów i 5 druhen, siedzib – 15, sal gimnastycznych – 10, boisk sportowych – 16, sztandarów – 6, bibliotek – 4. W następnych latach okręg zanotował regres działalności, w 1937 r. liczył 6 czynnych gniazd z 251 członkami (187 druhów i 64 druheny), ćwiczących – 76 druhów i 27 druhen, młodzieży – 20 osób, grona nauczycielskiego – 6 druhów i 1 druhen, siedzib własnych – 1, siedzib dzierżawionych – 5, boisk sportowych – 4, sztandarów – 9, bibliotek - 1⁹⁴.

Na posiedzeniu Przewodnictwa Związku w czerwcu 1929 r. postanowiono wykreślić nieczynne gniazdo Pińsk, wchodzące w skład okręgu białostockiego⁹⁵. W 1929 r. w skład okręgu wileńskiego wchodziły m. in. następujące gniazda: Szczuczyn, Luniniec, Nieśwież, Nowe Święciany, Wilno⁹⁶; natomiast w 1932 r. m. in. gniazda: Nowe Święciany, Nowa Wilejka, Nowogródek, Oszmiana i Wilno⁹⁷.

W dniu 11 marca 1934 r. odbył się zjazd Rady okręgu wileńskiego, z udziałem wiceprezesa Dzielnicy Mazowieckiej S. Lesiewicza oraz delegatów z gniazd Lidy, Nowogródka, Oszmiany i Wilna⁹⁸. W skład zarządu okręgu wileńskiego wówczas wchodził: Z. Jasiński – prezes, W. Henrych – wiceprezes, A. Burhardt – skarbnik, B. Kulesiński – sekretarz, W. Czernik, K. Gorzechowski, S. Januszewicz, W. Paszkiewicz, G. Piotrowski, O. Piotrowski, Polonis, W. Przybylski. Gniazdo w Wilnie liczyło wówczas 194 członków oraz 65 osób młodzieży sokolej. W skład zarządu gniazda (1934 r.) wchodził m. in.: W. Paszkiewicz – prezes, B. Kulesiński – wiceprezes, W. Mirski – skarbnik, L. Borowski, W. Gryłowski, J. Kodziowa, A. Korbut, P. Kuleszo, K. Ostaszewicz, A. Wojdat.

Zarząd okręgu wileńskiego obradował 6 lutego 1938 r.⁹⁹ Obecni byli członkowie zarządu okręgu oraz delegaci gniazda w Lidzie i w Wilnie. Nieobecny był przedstawiciel gniazda Nowogródek. W trakcie obrad „postanowiono przystąpić do prac przygotowawczych” do Zlotu Dzielnicowego w Wilnie, który miał się odbyć w dniach 12 – 14 sierpnia 1939 r.¹⁰⁰ Z okazji tego wydarzenia wydano „Odezwę na Zlot Wileński”, w której

⁹¹ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1927 nr 8, s.92; 1927 nr 13, s.158.

⁹² Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1927 nr 23, s.272-273. Gniazdo „Sokoła” w Nowogródku zwolniono od składek za 1926 r.

⁹³ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1929 nr 4, s.46.

⁹⁴ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1937 nr 9, s.428-429.

⁹⁵ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1929 nr 14-15, s.177.

⁹⁶ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1929 nr 24, s.284.

⁹⁷ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1932 nr 4, s.61.

⁹⁸ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1934 nr 4, s.62-63.

⁹⁹ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1938 nr 5, s.213.

¹⁰⁰ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1939 nr 7-8, s.226-227.

czytamy m. in.: „Oto musimy tu w Wilnie, stwierdzić jeszcze raz najsilniej, że to piękne miasto jako symbol Państwa Polskiego ku Północnemu Wschodowi wysunięte, jest jak zawsze było jedną z pereł w Koronie Rzeczypospolitej. Zjeżdżając się do Wilna, mamy też i ten cel drugi: podnieść ducha tej części Polski, pokazać, że jak za każdą częścią Kraju, tak i za Wilnem stoi cały Naród, który tam będziemy reprezentować; mamy zdynamizować miejscowe społeczeństwo, natchnąć je na trudnej placówce nowymi siłami”¹⁰¹.

W dniach 7 – 9 czerwca 1924 r. odbył się Zlot Dzielnicowy (Kresowy) w Wilnie¹⁰². Zlot zorganizował „Sokół” wileński. Z powierzonego zadania sokoli wywiązali się bardzo dobrze. Warto nadmienić, iż honorowy patronat nad zlotem objął marszałek senatu W. Trąmpczyński. Z okazji zlotu Przewodnictwo Dzielnic Mazowieckiej wydało odezwę do innych dzielnic sokolstwa, w której m. in. czytamy: „Zlot (...) ma wzmocnić poczucie polskości na Wschodnich Kresach RP, okazać moc ramion polskich i gotowość naszą pójścia z pomocą i nieopuszczenia naszych braci na tym kresowym posterunku”¹⁰³.

Decyzją Przewodnictwa Związku, z przyczyn niezależnych od okręgu, odwołano zlot okręgu białostockiego, który miał się odbyć w Baranowiczach w dniu 24 maja 1926 r.¹⁰⁴ Zlot okręgu białostockiego miał odbyć się w dniu 1 września 1929 r. w Suwałkach¹⁰⁵. W dniach 10 – 11 października 1931 r. miał odbyć się zlot okręgu wileńskiego z okazji 25-lecia założenia „Sokoła” w Wilnie¹⁰⁶. W zjeździe zapowiedzieli udział sokoli, którzy uczestniczyli w zakładaniu gniazda wileńskiego. W programie zlotu przewidziano uroczyste posiedzenie zarządu okręgu, akademię, ćwiczenia zlotowe.

Członkowie „Sokoła” uczestniczyli w rozwoju wychowania fizycznego, sportu, przysposobienia wojskowego oraz aktywności rekreacyjno-turystycznej. Członkowie „Sokoła” z Kresów Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej uczestniczyli w kursach instruktorskich wychowania fizycznego, m. in. kurs instruktorski wychowania fizycznego w Grandziczach, przeprowadzony w 1927 r. ukończyły: Janina Dudyczówna (Grajewo) oraz Kazimiera Kochowa (Wilno)¹⁰⁷.

W 1926 r. Przewodnictwo Związku zaznajomiło się ze sprawozdaniem naczelnika ZTG „Sokół” w „sprawie” ćwiczeń przygotowanych przez okręg wileński¹⁰⁸. Gniazdo w Równem prowadziło sekcje gimnastyczną, piłki nożnej i strzelecką¹⁰⁹. Pracami w zakresie wychowania fizycznego kierował Zabokrzecki, drużynę piłki nożnej prowadził Matlak, natomiast wyróżniającym się członkiem drużyny strzeleckiej był H. Chrzanowski. Gniazdo w Korcu prowadziło działalność w zakresie wychowania fizycznego. W tym celu (w latach 1925 - 1926) dokonano zakupu przyrządów i przyborów sportowych: drążek, poręcze, stojaki z

¹⁰¹ Tamże, s.227.

¹⁰² Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1924 nr 1-4, s.12; 1931 nr 11, s.228-229.

¹⁰³ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1924 nr 5, s.22-23.

¹⁰⁴ „Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1926 nr 11, s.122. Być może powodem odwołania zlotu w Baranowiczach, a także w innych miastach były sprawy związane z przewrotem majowym 1926 r. Przewodnictwo Związku wydało oświadczenie, w którym czytamy m. in.: „Wzywamy wszystkie Gniazda i Okręgi, aby nie przerywając zwykłych swych zajęć gotowe były w chwili potrzeby wystąpić w obronie ładu i praworządności, ale wzywamy je również do rozwagi, by w chwilach podniecenia nie przedsiębrały nic na własną rękę. Postanowienia i działania nie mogą być sprzeczne między sobą, aby nie wprowadzać nieładu i zamętu w życie sokole. Do normowania działalności Sokoła w obrębie każdej Dzielnic powołane jest Przewodnictwo Związku i Przewodnictwo Dzielnic, których uchwały i wskazówki są obowiązujące dla członków”.

¹⁰⁵ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1929 nr 16, s.192.

¹⁰⁶ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1931 nr 9, s.178.

¹⁰⁷ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1927 nr 22, s.261

¹⁰⁸ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1926 nr 9, s.98.

¹⁰⁹ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1926 nr 11, s.130.

podstawką do skoków i dwa małe materace¹¹⁰. W gnieździe zorganizowano drużynę piłki nożnej, m. in. sokoli rozgrywali mecze z wojskowymi drużynami piłki nożnej.

Podczas „Wystawy Rolniczej” w Baranowiczach, w dniu 11 września 1927 r., członkowie gniazda w Baranowiczach i z Wilna (sokolice) urządzili pokaz gimnastyczny na placu Straży Pożarnych¹¹¹.

Gniazdo „Sokoła” w Wilnie zorganizowało w dniach 2 kwietnia, 4 czerwca i 12 listopada 1933 r. pokazy gimnastyczne¹¹². Zespół „Sokoła” Wilno pokonał drużynę „Strzelca” w zawodach strzeleckich 29:26. W dniu 29 października 1933 r. odbyły się zawody strzeleckie gniazda w Wilnie¹¹³. Pierwsze miejsca, w poszczególnych konkurencjach strzeleckich zajęli: Brancewicz, Kowalewski, Kozłowski i Szałajewski.

Sekcja lekkoatletyczna „Sokoła” w Wilnie odniosła sukcesy sportowe w 1931 r.¹¹⁴ Sokoli w dniu 3 maja zwyciężyli w biegu sztafetowym 10 x 1 000 m, pokonując zespoły z Wilna: Akademickiego Związku Sportowego (AZS), WKS 3 pułku saperów, WKS 1 pp. Legionów i Stowarzyszenia Młodzieży Polskiej (SMP). W sztafecie sokolej wystąpili: Balcewicz, Brewiński, Bukowski, Bużymski, Jeleński, Kowalski, Kucharski, Oktabiński, Zajewski, Żylewicz. Sokoli odnieśli zwycięstwo w „tradycyjnym biegu ogrodowym” na dystansie 2 800 m o nagrodę przechodnią „Słowa”. Zawody odbyły się 17 maja 1931 r. Drużynę „Sokoła” reprezentowali: Balcewicz, Kucharski, Sierdziukow, Oktabiński, Zajewski i Żylewicz. W eliminacyjnych zawodach lekkoatletycznych o Drużynowe Mistrzostwo Polski zespół „Sokoła” pokonał WKS 3 pułk saperów. Sekcja lekkoatletyczna „Sokoła” Wilno wchodziła w skład Wileńskiego Okręgowego Związku Lekkoatletycznego¹¹⁵. W 1932 r. powołano przy „Sokole” wileńskim sekcję ciężkoatletyczną¹¹⁶.

Kolejne sukcesy sportowe członkowie „Sokoła” w Wilnie zanotowali w 1932 r.¹¹⁷ W biegu na przełaj w Zakrecie, zorganizowanym z inicjatywy „Sokoła”, II miejsce zajął Żylewicz, III – Sierdziukow, V – Szawiński, VII – Steckiewicz. Strzelcy gniazda wileńskiego – w składzie: Brancewicz, Niepokojczycki, Pieczko – zajęli III miejsce w klasyfikacji drużynowej, na zawodach strzeleckich okręgu warszawskiego. Ponadto, członkowie sekcji strzeleckiej zorganizowali trójbój wojskowo-sportowy. Zwyciężył Kowalewski, przed Pieczką i Łatwisem. Z inicjatywy „Sokoła” zorganizowano turniej „dłoniówki”, w którym uczestniczyło 5 drużyn z 4 klubów (2 zespoły wystawił „Sokół”)¹¹⁸.

Lekkoatleci gniazda wileńskiego zajęli II miejsce w rozegranych w 1933 r. w Wilnie biegach na przełaj. Wiosną 1933 r. odbyły się zawody sportowe okręgu wileńskiego. Z wilnian najlepiej zaprezentowali się Bużymski i Molicki. W mistrzostwach lekkoatletycznych Wilna, przeprowadzonych w 1933 r. dobrze zaprezentowali się sokoli. Zwycięstwo w biegu na dystansie 800 m odniosła Putrymówna; Wojtkiewicz zajął I miejsce w skoku w dal, zaś II – w rzucie oszczepem i w skoku wzwyż; Samecki zajął II miejsce w biegu na dystansie 5 000 m, natomiast Molicki również II – w pchnięciu kulą¹¹⁹. „Sokół” w Wilnie posiadał sekcje gier sportowych, m. in. drużyny koszykówki i piłki siatkowej. Członkowie sekcji gier sportowych przeprowadzali treningi w Ośrodku Wychowania Fizycznego.

¹¹⁰ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1926 nr 13, s.154-155.

¹¹¹ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1927 nr 21, s.154.

¹¹² Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1933 nr 6-7-8, s.128; 1933 nr 12, s.228.

¹¹³ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1933, nr 12, s.228.

¹¹⁴ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1931 nr 7-8, s.144.

¹¹⁵ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1927 nr 3, s.27-28.

¹¹⁶ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1932 nr 10, s.219.

¹¹⁷ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1932 nr 12, s.255.

¹¹⁸ Tamże, s.254-255.

¹¹⁹ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1933 nr 6-7-8, s.128.

W 1934 r. w gniazdach okręgu wileńskiego intensywnie prowadzono działalność wychowania fizycznego i sportu. W Wilnie prowadzono sekcje: gier sportowych, gimnastyczną, lekkoatletyczną, łuczniczo-strzelecką, szermierczą; w Nowogródku – sekcję narciarską; w Lidzie wybudowano sokołnię¹²⁰. Zawodnicy sekcji strzeleckiej „Sokoła” Wilno zwyciężyli w zawodach międzyklubowych, II miejsce zajęła drużyna Przynależności Wojskowego Leśników (PWL), III – Poczta Przynależności Wojskowej (PPW). Zespół „Sokoła” wystąpił w składzie: Brancewicz, Katkowski, Kowalewski, Kozłowski i Michalski. Sekcja strzelecka na zawodach w Warszawie zdobyła tytuł mistrza okręgu. Kierownikiem sekcji strzeleckiej był H. Brancewicz¹²¹. Sukcesy odnieśli członkowie sekcji lekkoatletycznej. W biegu na przełaj Putrymówna zajęła I miejsce; Kalinowski zajął III miejsce w biegu z okazji rocznicy 15-lecia wyzwolenia Wilna; W biegu narodowym – rozegranym w dniu 3 maja – zwyciężyła drużyna „Sokoła” Wilno; w biegu o puchar „Słowa”, sokoli, wśród 10 zespołów zajęli IV miejsce. Kierownikiem sekcji lekkoatletycznej był M. Nowicki. Drużyna koszykarzy zdobyła „Puchar Przechodni”, pokonując zespoły „Ogniska” Wilno i AZS Wilno.

Sekcje wychowania fizycznego i sportu w „Sokole” wileńskim w 1936 r. liczyły 144 ćwiczących. W 1935 r. sokoli zorganizowali 4 pokazy gimnastyczne; poszczególne sekcje sportowe brały udział w zawodach: sekcja gier sportowych – 2 razy, sekcja strzelecka – 2, młodzież męska – 2 (w zawodach gimnastycznych)¹²². W dniach 22 – 23 lutego 1936 r. odbył się marsz narciarski Zułów – Wilno (Szlakiem Marszałka Piłsudskiego). W tej imprezie sportowej ZTG „Sokół” reprezentowało gniazdo Wilno, w składzie: J. Gwiazdowski, J. Łatwis, M. Nowicki, M. Szejkis¹²³. Trasa marszu wynosiła 89 km, z podziałem na dwa etapy: Podbrodzie – Zułów – Podgrodzie oraz Podbrodzie – Niemenczyn – Wilno.

Przewodnictwo Związku w programie imprez zimowych na sezon 1939 r. przewidywało: marsz narciarski Wilno – Zułów (luty 1939 r.) oraz zawody narciarskie (zawody propagandowe, 5 marzec 1939 r.) w Wilnie, których organizatorem i współorganizatorem było TG „Sokół” w Wilnie¹²⁴.

Na odbytych we Lwowie 27 maja 1939 r. Zawodach Związkowych (o mistrzostwo ZTG „Sokół” w Polsce) członek gniazda w Wilnie – Roman Ruszkowski – wygrał zawody gimnastyczne (w zakresie stopnia niższego)¹²⁵. Inny wilnianin, Longin Kowalewski zwyciężył w zawodach strzeleckich. W zawodach strzeleckich brało udział 14 osób. Sekcja piłki ręcznej TG „Sokół” w Wilnie zdobyła mistrzostwo Wilna w 1939 r.¹²⁶

Decyzją Państwowego Urzędu Wychowania Fizycznego i Przynależności Wojskowej (PUWF i PW) – pismem z dnia 29 września 1933 r. - zarząd okręgu wileńskiego został upoważniony do przeprowadzenia prób w celu zdobycia Państwowej Odznaki Sportowej (POS)¹²⁷. W Wilnie odbyły się w 1932 r. próby sprawnościowe w celu zdobycia POS. Do prób sprawnościowych stanęło 30 sokołów, wśród których 20 wypełniło minima na POS¹²⁸.

Ważnym zagadnieniem w działalności gniazd było przynależności wojskowe. Gniazda „Sokoła” organizowały imprezę pod nazwą „Dzień Przynależności Wojskowej”, m. in. urządziła ją gniazdo w Równem¹²⁹. Przy TG „Sokół” w Wilnie istniał hufiec przynależności

¹²⁰ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1934 nr 4, s.62-63.

¹²¹ Tamże.

¹²² Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1935 nr 4, s.93-94.

¹²³ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1936 nr 4, s.94.

¹²⁴ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1939 nr 1-2, s.5-6.

¹²⁵ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1939, nr 7-8, s.241-243.

¹²⁶ Tamże, s.267.

¹²⁷ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1933 nr 10, s.178; 1934 nr 6, s.112.

¹²⁸ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1932 nr 10, s.219.

¹²⁹ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1926 nr 11, s.130.

wojskowego, utworzony w dniu 7 stycznia 1925 r.¹³⁰ Liczył 60 sokołów. Ćwiczenia przysposobienia wojskowego odbywały się pod kierunkiem por. Bielskiego oraz druha Henrycha. Hufiec otrzymał subwencję na działalność w wysokości 300 złotych od Dowództwa Okręgu Korpusu III w Grodnie.

Z okazji Jubileuszowego Zlotu Sokolstwa Zachodnich Ziem Polskich, gniazdo wileńskie zorganizowało rajd kolarski dla swoich członków na trasie Wilno – Poznań - Wilno¹³¹. Trasa rajdu, który trwał 25 dni, prowadziła z Wilna, przez Grodno, Białystok, Jeżewo, Wizna, Łomża, Ostrołęka, Mława, Działdowo, Lidzbark, Brodnica, Jabłonowo, Grudziądz, Stolno, Grudusk, Fordon, Bydgoszcz, Szulin, Kcynię, Wągrowiec do Poznania. Taka sama (w kolejności odwrotnej) była trasa powrotu. Przeciętny dystans dzienny wynosił 115 km.

Istotnym elementem działalności gniazd „Sokoła” na Północno-Wschodnich Kresach II Rzeczypospolitej były obchody rocznic narodowych. Z okazji odzyskania niepodległości – w dniu 11 listopada 1937 r. - Sokoli wileńscy uczestniczyli w Wilnie w defiladzie organizacji młodzieżowych¹³². Wieczorem odbyła się akademie, w której okolicznościowe przemówienia i referaty wygłosili: wiceprezes gniazda – Bolesław Kulesiński (podkreślił łączność Sokolstwa z Armią Narodową) oraz ksiądz kapelan Aleksander Mościcki. Tą część obchodów rocznicy niepodległości uświetniły pokazy sportowe. Na pokazy składały się ćwiczenia wolne oraz tańce narodowe sokolic i młodzieży żeńskiej, przygotowane pod kierunkiem naczelniczki Z. Narbuttowej oraz ćwiczenia gimnastyki przyrządowej i akrobatycznej, realizowane pod kierunkiem naczelnika M. Kozłowskiego.

Uroczystości odzyskania niepodległości obchodzono w „Sokole” wileńskim również w dniu 11 listopada 1938 r.¹³³. W części pierwszej odbyła się akademie, którą rozpoczął prezes gniazda B. Kuliński, a następnie referat wygłosił ksiądz kapelan A. Mościcki. Po referacie, zaszczytną odznaką sokoła został udekorowany wiceprezes okręgu wileńskiego – Olszewski. W drugiej części odbyły się pokazy gimnastyczne, które prowadzili: naczelnik „Sokoła” w Wilnie – Ruszkowski, naczelniczka okręgu wileńskiego – Z. Narbuttowa oraz M. Kozłowski. Część ćwiczeń realizowana w ramach pokazów gimnastycznych przewidziana była w mającym się odbyć zlocie dzielnicowym w Wilnie.

Oprócz obchodów rocznicy odzyskania niepodległości, członkowie gniazda w Wilnie, w styczniu 1933 r. zorganizowali uroczystości dla upamiętnienia 70-rocznicy wybuchu powstania styczniowego oraz przeprowadzili w dniu 3 maja 1933 r. akademie z okazji uchwalenia Konstytucji z 1791 r.¹³⁴ 9 grudnia 1935 r. gniazdo wileńskie przygotowało obchody 105 rocznicy wybuchu powstania listopadowego¹³⁵. W trakcie uroczystości prof. R. Mienicki wygłosił referat nt. przebiegu walk powstańczych na wileńszczyźnie i Żmudzi. Warto zaznaczyć, iż członkowie gniazda „Sokoła” w Wilnie systematycznie urządzali uroczystości rocznicowe ważnych wydarzeń historycznych w historii Polski¹³⁶.

Działalność kulturalno-oświatowa „gniazd kresowych” przejawiała się w powstawaniu czytelni, m. in. czytelnia powstała z inicjatywy działaczy gniazda w Korcu¹³⁷. Sekcję kulturalno-oświatową prowadził „Sokół” w Wilnie. Sekcja urządziła w 1933 r. 4 akademie, 10 odczytów i 3 wycieczki, w imprezach tych wzięło udział 200 osób; w 1935 r. sekcja

¹³⁰ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1926 nr 6, s.70.

¹³¹ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1934 nr 8-9, s.159.

¹³² „Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1938 nr 1, s.54.

¹³³ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1938 nr 12, s.509.

¹³⁴ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1933 nr 6-7-8, s.128.

¹³⁵ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1935 nr 1, s.15.

¹³⁶ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1936 nr 6-7, s.200; 1936 nr 12, s.366.

¹³⁷ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1926 nr 13, s.154-155.

zorganizowała 4 akademie, 7 odczytów, 6 wycieczek krajoznawczych. Gniazdo w Wilnie posiadało bibliotekę¹³⁸.

11 października 1931 r. „Sokół” w Wilnie obchodził jubileusz 25-lecia¹³⁹. Na program obchodów złożyły się: msza św., złożenie wieńca na płycie pamiątkowej ku czci powstańców styczniowych (1863 r.) i wygłoszenie okolicznościowego przemówienia przez prezesa okręgu wileńskiego – Z. Jasińskiego, defilada sokola, akademie (w trakcie której wygłoszono referaty o historii „Sokoła” w Brześciu n/Bugiem i Wilnie) oraz pokazy gimnastyczne (złożone z ćwiczeń wolnych i na przyrządach). Uroczystości zakończyła zabawa taneczna.

Corocznie w „Sokole” odbywała się przed Świętami Bożego Narodzenia uroczystość „opłatka sokolego”. W dniu 19 grudnia 1937 r. na uroczystości opłatkowej gniazda w Wilnie, oprócz sokolów, był obecny członek honorowy gniazda – ksiądz Arcybiskup Romuald Jałbrzykowski oraz prezes Akcji Katolickiej Feliks Świerzyński (członek dożywotni gniazda)¹⁴⁰.

Sokoli z Wileńszczyzny w 1939 r. – w obliczu niebezpieczeństwa wojny obronnej - uczestniczyli w zbieraniu funduszy (byli ofiarodawcami) na zakup przez ZTG „Sokół” samolotów dla wojska polskiego¹⁴¹. Wśród ofiarodawców byli członkowie gniazd Oszmiana (43 zł 70 gr.) i Wilno (1 549 zł)¹⁴².

ZAKOŃCZENIE

W okresie międzywojennym nastąpił rozwój liczebny i organizacyjny Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” na Kresach Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej. Na tym obszarze działalność prowadziły trzy okręgi sokole Dzielnicy Mazowieckiej: okręg białostocki, wileński i wołyński. W końcu lat dwudziestych XX w. (1929 r.) – okręg wołyński został przyłączony do Dzielnicy Małopolskiej. Zwiększenie liczby gniazd „Sokoła” na omawianym terenie nastąpiło głównie pod koniec I połowy lat dwudziestych i w II połowie lat dwudziestych XX w. W latach trzydziestych nastąpiło zmniejszenie liczby gniazd, a także członków „Sokoła”. Ten wniosek dotyczy szczególnie okręgu białostockiego „Sokoła”.

Na obszarze Północno-Wschodnich Kresów II Rzeczypospolitej gniazda „Sokoła” prowadziły ożywioną działalność w zakresie wychowania fizycznego, sportu, rekreacji i turystyki. W większości gniazd prowadzono systematycznie ćwiczenia fizyczne w zakresie gimnastyki, lekkoatletyki, przysposobienia wojskowego oraz działalności turystyczno-rekreacyjnej. Pokazy gimnastyczne (sportowe) i zawody sportowe były nieodłącznym elementem uroczystości sokolich. Aktywność fizyczna na najlepszym poziomie była realizowana w „Sokole” wileńskim.

Elementem w pracy sokolej była działalność kulturalno-oświatowa, patriotyczna i wychowawcza. Działalność ta przejawiała się w organizacji zlotów sokolich, uroczystości poświęcenia sztandarów sokolich, obchodów rocznic narodowych, uroczystości „opłatka sokolego”, zakładaniu czytelni i bibliotek. Działalność kulturalno-oświatowa, patriotyczna i wychowawcza była szczególnie istotna na Kresach Północno-Wschodnich II Rzeczypospolitej, głównie w aspekcie umacniania polskości.

¹³⁸ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1934 nr 4, s.62-63; 1936 nr 4, s.93.

¹³⁹ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1931 nr 11, s.228-229.

¹⁴⁰ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1938 nr 1, s.54-55. Uroczystości „opłatka sokolego” odbywały się w „Sokole” wileńskim systematycznie (corocznie).

¹⁴¹ Przewodnik Gimnastyczny „Sokół”, 1939 nr 7-8, s.216-219.

¹⁴² Ofiarodawcami z gniazda Wilno byli następujący sokoli: Józef Drozdowski, Władysław Gryłowski, Konstanty Ilin, Stanisław Januszewicz, Stanisław Jarocki, Feliks Jasienowicz, Julian Kisielewski, Aleksander Korbitt, Bolesław Kulesiński, Józef Mach, Samuel Międzybłocki, Witold Mirski, Witold Narbutt, Zofia Narbuttowa, Zbigniew Nowosad, Wacław Olszewski, Anna Pankasfjéwówna, Michał Pelmaszewski, Zofia Piotrowska, Gustaw Piotrowski, Janina Sajakowska, Helena Stankiewiczówna, Klemens Staszkiwicz, Emilia Śnieżyńska, Bronisława Wysocka, Antoni Żuliński.

BIBLIOGRAFIA

A. Źródła

III. Źródła drukowane

Cz. Kłós, Sokół Polski 1926, Warszawa 1926.

IV. Prasa

Przewodnik Gimnastyczny „Sokół” 1924 – 1939

B. Literatura

1. Bogusz A., Sokolstwo Łódzkie 1905-1995, Łódź 1995, ss.159.
2. Drozdek-Małolepsza T., Powstanie Związku Towarzystw Gimnastycznych „Sokół” w Polsce, [w:] E. Małolepszy, Z. Pawluczuk (red.), Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867-1997, Częstochowa 2001, s.63-69.
3. Drozdek-Małolepsza T., Przyczynek do dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” Dzielnicy Mazowieckiej (1906-1939), [w:] W. Cynarski, K. Obodyński, M. Mirkiewicz (red.), Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce. W 135 rocznicę powstania, Rzeszów (brw.), s.138-147.
4. Laskiewicz H., Kultura fizyczna na Wileńszczyźnie w latach 1900-1939. Zarys monograficzny dziejów, Szczecin 1998, ss.222.
5. Łopata A., (red.), 140 lat Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce, Kraków 2007, ss.99.
6. Łopata A. (red.), 130 lat Sokolstwa Polskiego, Kraków 1997, ss.254.
7. Łopata A., Fall J. (red.), 100-lecie V Ogólnopolskiego Zlotu Sokołów w Krakowie – Zlotu Grunwaldzkiego – 100-lecie odsłonięcia pomnika Grunwaldzkiego w Krakowie 1910 – 2010, Kraków 2010, ss.187.
8. Małolepszy E., Ruch sportowy na kresach północno-wschodnich II Rzeczypospolitej w II połowie lat trzydziestych XX wieku w świetle prasy sportowej, [w:] R. Urban, L. Nowak, A. Kowalczyk (red), Kultura fizyczna w czasach zaborów i w Drugiej Rzeczypospolitej, Gorzów Wlkp. 2012, s.59-69.
9. Małolepszy E., Pawluczuk Z. (red.), Zarys dziejów Sokolstwa Polskiego w latach 1867-1997, Częstochowa 2001, ss.299.
10. Mirkiewicz M. (red.), Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”, Rzeszów 1996, ss.227.
11. Pawluczuk Z., Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” na Północno-Wschodnim Podlasiu w latach 1906-1939, [w:] W. Cynarski, K. Obodyński, M. Mirkiewicz (red.), Z dziejów Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Polsce. W 135 rocznicę powstania, Rzeszów (brw.), s.148-154.
12. Pawluczuk Z. (red.), Z dziejów Towarzystw Gimnastycznych „Sokół”, Gdańsk 1996, ss.283.
13. Zaborniak S., Kultura fizyczna ludności ukraińskiej na ziemiach polskich (1868-1939), Rzeszów 2007, ss.543.